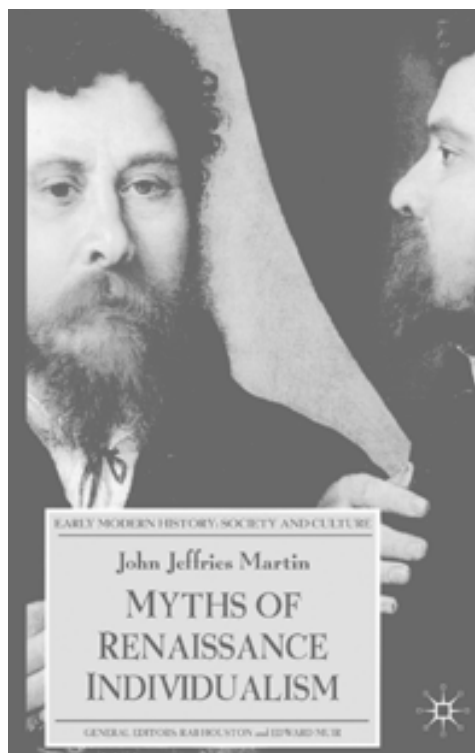

John Jeffries Martin: MYTHS OF RENAISSANCE INDIVIDUALISM.

Basingstoke – New York, Palgrave Macmillan, 2004, 187 str.

Pričujoče delo ameriškega avtorja Johna Jeffriesa Martina spada predvsem v kontekst kulturne in intelektualne zgodovine, čeprav bi ga lahko umestili tudi na področje umetnostne zgodovine ali pa t.i. "zgodovine mentalitet", kot jo je razumel francoski zgodovinar Michel Vovelle v svojem prelomnem delu *Ideologije in mentalitete*. Tako naj bi bila zgodovina mentalitet polje raziskovanja posredništev in dialektičnih razmerij med objektivnimi okoliščinami življenja ljudi in med načini, kako si o njih pripovedujejo in kako jih živijo. Martin se kot zgodovinar ukvarja predvsem s preteklostjo zahodne Evrope, tako trenutno pripravlja pregled splošne zgodovine zgodnjenovoveške Evrope, svoj glavni poudarek pa posveča kulturni zgodovini Benetk. Vsekakor bi za njega lahko rekli, da spada med najuglednejše zgodovinarje t.i. "harvardske zgodovinske šole", ki posveča precej pozornosti tudi nepolitičnim in nevojaškim vidikom zgodovine.

Ta sicer drobna, a nadvse pomembna knjiga je razdeljena na sedem poglavij, ki jih uvaja prolog, v katerem avtor predstavi temo, ko jo nato natančno "secira" v nadaljevanju. Prek oraklja "spoznaj se(be) (gnothi seauton)" Apolonovega preročišča v Delfih Martin krene na pot diagnosticiranja in definiranja pojma "jaza" v renesančni zahodni Evropi, predvsem 16. stoletja. Kaj je takrat pomenilo "biti jaz", koliko se naše poznavanje tedanjega razumevanja pojma "jaz" zares ujema z dejanskim stanjem in posledično, ali je v času renesanse dejansko prišlo do pojave "individuuma", individualnega razumevanja "sebe", v opoziciji do "drugih", zunanjih oseb in dejavnikov, s čimer je bila postavljena konceptualna zarez med tedanjim obdobjem in srednjim vekom in torej prvih zasevkov pojave zares "modernega človeka"? Vsa ta intrigantna vprašanja se navezujejo na ambiciozen avorjev poizkus pred bralca razgrniti "duha časa (zeitgeist)" in njegovega intelektualnega in emocionalnega dometa.

V prvem poglavju, naslovljenem Individualizem – našim prednikom neznana beseda, se Martin, prek primera svojih med seboj razlikujočih se interpretacij v virih bogato dokumentiranega zagovora slavnega slikarja t.i. "beneške šole" Paola Veroneseja pred Svetim oficijem inkvizicije v Benetkah zaradi dela Zadnja večerja, posveča analizi geneze pojma individualizma. Prvi naj bi ga uporabil francoski katoliški konzervativec Joseph de Maistre leta 1821 kot tožbo nad vse bolj razpaslo delitvijo prej enotnih skupnosti, ki jo s seboj prinaša "politični protestantizem". V negativnem pomenu je isti pojem razumel tudi Alexis de Tocqueville, čeprav ga je v svojem slavnem delu Demokracija v Ameriki uporabil v bolj pozitivnem pomenu. V Nemčiji pa je po drugi strani romantična tradicija naklonjeno sprejemala vrednote "individualnega", kot so unikatnost, originalnost, samorealizacija.

Sintezo obeh razumevanj predstavlja temeljno delo švicarskega (umetnostnega) zgodovinarja Jacoba Burckhardta Renesančna kultura v Italiji, prvič objavljeno leta 1860. V tem delu je Burckhardt sicer slavil "individualizem", vendar predvsem višjih in bogatejših družbenih slojev, medtem ko se mu je "individualizem" ljudskih množic zdel odbijajoč. Prav omenjena Burckhartova knjiga je predstavljala enega temeljev lociranja izvora modernega razumevanja "individualnega" v poznosrednjeveški oziroma zgodnjenovoveški svet. Človek v srednjem veku naj bi se zavedal samega sebe zgolj kot pripadnik rase, ljudi, stranke, družine (rodbine) ali korporacije. Šele v Italiji renesančne dobe naj bi človek postal duhovni "individuum" ("geistiges Individuum"), predvsem zaradi sprememb v političnih strukturah. "Individuum" naj bi se kot definiran pojem razvijal vse od Petrarce do Shakespeara in Rembrandta, torej v dobi od približno leta 1350 do okrog leta 1650.

Po Martinovem mnenju je imelo takšno razumevanje razvoja "individuuma" več opraviti z razmerami v 19. stoletju kot pa v renesansi ali srednjem veku. V dobi polnega razcveta prve industrijske revolucije so se namreč izobraženci vse bolj zavedali, da se tradicionalna solidarnost – družbena, družinska in religiozna – nezadržno krha. Ta razpad nekdanjih vrednot so romantični pisci povezovali s koncem srednjega veka in pojavom "individualizma", ki naj bi bil glavni krivec za opisano dogajanje, čeprav so ga nekateri pozdravili kot obliko osvoboditve od nekdanjih spon. Pri tem Martin navaja Alexisa de Tocquevilla, ki je v svojem delu Stari režim in francoska revolucija, prvič objavljenem v letu 1856, celo zapisal, da naši predniki besede "individualizem" sploh niso poznali, saj je takrat vsak posameznik pripadal določeni skupini in se ni mogel smatrati za izolirano enoto. Šele francoska revolucija naj bi "sesula" prejšnji sistem in podelila večji spekter pravic "individuumu".

Na naše sodobno razumevanje razvoja "individuuma" pa poleg teorij 19. stoletja vplivajo tudi postmodernistične interpretacije tega problema znotraj postindustrijske stvarnosti, v kateri živimo. Tako Martin navaja delo Renesančno samo-ustvarjanje razvpitega ameriškega postmodernista in strokovnjaka za renesančno literaturo Stephen Greenblatta, prvič izšlo leta 1980, v katerem je pojava "individuuma" v rene-

sančni dobi obenem s sabo prinesla tudi boleče rojstvo fragmentiranega sodobnega "jaza", ki ni toliko "ekspresivni individuum", kolikor je kulturni artefakt, popredmeteni produkt socialnih, ekonomskih in političnih sil. Martin tudi to hipotezo – po mojem povsem upravičeno – pripisuje obči stvarnosti dobe, v kateri se nahajamo in jo torej zaznamuje kot anahronistično.

Drugo poglavje z naslovom Vprašanja inkvizitorjev prinaša analizo slikarskega dela v Benetkah rojenega umetnika Lorenza Lotta, z naslovom Portret zlatarja s treh perspektiv, nastalo nekje v letih 1530–1535. Na sliki je upodobljen nadvse uspešni beneški draguljar Bartolomeo Carpan, ki je bil ena glavnih figur v evangeličanskem gibanju v Benetkah. Prek natančne upodobitve posameznika so strokovnjaki vse do nedavnega to delo smatrali za enega prvih razločnih primerov "individualizma" v Evropi, vendar pa Martin opozori na znano dejstvo, da je na sliki tudi precej elementov, ki onemogočajo sklepanja o popolni izvzetosti upodobljenega iz okolice in ga karakterizirajo kot pripadnika določenega ceha in rodbine (škaticca z dragulji, tip ovratnika, ...). Ravno Carpan je bil kot nekatoličan tudi eden pomembnih akterjev beneških inkvizicijskih procesov. Inkvizitorji so pri zasliševanjih skrbno pazili na to, da so obtožence označili kot pripadnike določenih družbenih, gospodarskih, kulturnih skupnosti, posameznik očitno še ni imel takega pomena kot pozneje. Telo še ni bilo razumljeno kot zamejeno, oddvojeno od "zunanjih" sil, bilo je vreča, v katero se lahko "ulovijo" zunanji zli vplivi, duhovi in podobno, saj naj bi bila koža porozna, obenem pa so bile pri tem najbolj občutljive telesne odprtine.

V naslednjih poglavjih Martin analizira še druge elemente, ki naj bi dokazovali njegovo hipotezo o nerazvitosti oziroma podrazvitosti razumevanja "jaza" v renesansi. Tako omenja izredno raznolikost verskih izkušenj v tedanjih Benetkah tudi na primeru študenta medicine Lorenza Tiziana, ki se je v mladosti pokesal zaradi svoje heretičnosti (luteranstvo, valdežanstvo, ...) in se vrnil v objem pravoverne katoliške cerkve, kar nikakor ni bila osamljena praksa. Zelo izpovedni so tudi primeri vaških zdravilcev (-ilk), ki so v severnoitalijanskih vaških skupnostih izganjali zle duhove in ščitili pridelke ter živino, nakar jih je inkvizicija obtožila zvez s satanom, kar je pomenilo njihovo nesamostojnost oziroma služenje silam zla. Pomembna je tudi Martinova analiza priročnikov (kompendijev) z nasveti o bontonu mladih plemičev tako cenjenih avtorjev, kot so Baldassare Castiglione (*Il Corteggiano*), Giovanni della Casa (*Galateo*) in Stefano Guazzo (*Civil conversazione*), in dela *Iconologia* Cesara Ripa.

V končni oceni knjige Johna Jeffriesa Martina bi lahko poudarili predvsem njeno paradigmatično svežino in znanstveno natančnost pri obravnavi nadvse zanimive teme, čeprav bi avtorju lahko očitali tudi preveliko osredotočanje zgolj na primere iz beneške zgodovine ter posledično rahlo zanemarjanje drugih predelov Evrope, saj dogajanje tedaj (kot tudi ne danes) nikakor ni bilo enoznačno.

Klemen Pust